

עיקרי השינויים בדוחות הכספיים לשנת 2021

משבר הקורונה והשפעתו על הדוחות הכספיים

עם פרוץ מגפת הקורונה (COVID-19) בתחילת שנת 2020 והמשבר הכלכלי שבא בעקבותיה ובדומה לבנקים מרכזיים אחרים בעולם, הפעיל בנק ישראל שורה של כלים שנועדו להתמודד עם השלכות המשבר, על מנת להבטיח את תפקודם התקין של השווקים הפיננסים, להקל על תנאי האשראי במשק ולתמוך בפעילות הכלכלית וביציבות הפיננסית.

התוכניות שבוצעו הן: רכישת איגרות חוב ממשלתיות במטבע מקומי; רכישת איגרות חוב תאגידיות במטבע מקומי; מתן הלוואות לטווח ארוך למערכת הבנקאות לטובת העמדת אשראי לעסקים קטנים; עסקות מכר חוזר עם איגרות חוב כבטוחות; וכן עסקות החלף דולר/שקל.

לצורך השגת יעדי המדיניות המוניטרית ולתמיכה בהתאוששות המשק בעת היציאה מהמשבר המשיך בנק ישראל להפעיל גם בשנת 2021 חלק מהכלים: רכישת איגרות חוב ממשלתיות; הלוואות מוניטריות לטווחים ארוכים; וכן עסקות מכר חוזר.

בנק ישראל המשיך לרכוש מטבע חוץ, כחלק מהכלים המוניטריים שהוא הפעיל באותה תקופה, במטרה לתמוך בהשגת יעדי בנק ישראל ובהתאוששות המשק ממשבר הקורונה. בנק ישראל רכש במהלך שנת 2021 בסך הכל כ-34.8 מיליארדי דולר.

היקף מאזן הבנק גדל בשנים 2020-2021 כתוצאה מהפעלת הכלים המיוחדים בשווקים בכ-369.1 מיליארד ש"ח, ליתרה נכון לסוף שנת 2021 של כ-809.4 מיליארד ש"ח, גידול של כ-83.8%. פעילות זו גם השפיעה על התוצאות הכספיות של הבנק, כפי שבאה לידי ביטוי בעליית ההכנסות של הבנק מיתרות מט"ח ומהכלים המקומיים שהופעלו, אך השפיעה כתוצאה מהגידול ביתרות מטבע החוץ של הבנק במקביל גם על החשיפה של הבנק לתנודתיות בגין הפרשי השער. בשנים 2020-2021 נרשמו עקב תיסוף בשער של השקל מול מטבעות ההשקעה האחרים הוצאות ניכרות בגין הפרשי שער.

בהקשר זה ראוי לציין כי בנק ישראל ממלא את התפקידים המוטלים עליו כבנק מרכזי ופועל להשגת המטרות שנקבעו לו על פי חוק בנק ישראל, התש"ע-2010; פעילותו של הבנק לשם השגת מטרותיו ולמילוי תפקידיו, לא נועדה להשאת רווחים, אלא לשם השאת תועלות כלכליות כלל-משקיות.

אימוץ לראשונה של כללי IFRS

הדוחות הכספיים ערוכים בהתאם לתקני דיווח כספי בין-לאומיים (להלן: IFRS). בדוחות אלה יישם הבנק לראשונה את כללי ה-IFRS. צעד זה מקדם את הבנק לשימוש בתקינה בין-לאומית מתקדמת ומקובלת, שמשקפת טוב יותר את המציאות העסקית והכלכלית ומגבירה את האמון ואת השקיפות בדיווח הכספי של הבנק.

עד לשנת 2020 היו הדוחות הכספיים של הבנק ערוכים על פי כללי חשבונאות מקובלים בישראל (Israeli GAAP), תוך התאמתם לפעילות המיוחדת של בנק מרכזי¹. הנושא העיקרי שהוצג בהתאם לכללי חשבונאות המקובלים בבנקים מרכזיים אחרים הוא חשבונות השיערוך. בהתאם לחוק בנק ישראל, רווחים לא ממומשים², אינם נכללים ברווח הנקי של הבנק³. עד לדוחות הכספיים לשנת 2020 לא נכללו רווחים אלה ברווח הנקי של הבנק ונזקפו לחשבונות השיערוך במסגרת התחייבויות הבנק.

במעבר לדיווח לפי תקינת IFRS, רווחים לא ממומשים הנובעים מהפרשי שער ומשערוך נכסים פיננסיים לשווי הוגן, נכללים ברווח השנתי של הבנק. סכומים אלה נזקפים לאחר מכן לקרנות שיערוך בהון, עד למימושם בפועל. שינויים בהתחייבות האקטוארית להטבות עובדים נזקפים בהתאם לתקינה הבין-לאומית לקרן הונית המיועדת לרווח כולל אחר.

ההתאמות בין הרווח (הפסד) השנתי בהתאם לכללי IFRS, לבין הרווח (הפסד) הנקי המוגדר בחוק ושמשמש לצורך בחינת העברת רווחים לחלוקה לממשלה, כלולות ב"דוח על ייחוס רווחים". (ראה ביאור 23 בדוחות הכספיים).

מאזן הבנק

מאזן הבנק הסתכם בסוף שנת 2021 לכ-809.4 מיליארד ש"ח, גידול בהשוואה לסוף שנת 2020 של כ-163.4 מיליארד ש"ח (כ-25.3%). הגידול במאזן הושפע בעיקר מרכישות מטבע חוץ ומגידול בנכסים נוספים במסגרת הצעדים שבהם נקט בנק ישראל כדי להתמודד עם משבר הקורונה. הגידול בצד הנכסים נובע בעיקרו מ:

- (1) גידול ביתרת הנכסים בחו"ל בסך של כ-108.1 מיליארד ש"ח, בעיקר עקב רכישות מטבע חוץ של הבנק, במסגרת היישום של המדיניות המוניטרית והסיוע למשק לאחר המשבר.
- (2) גידול ביתרת הנכסים בארץ בסך של כ-55.3 מיליארד ש"ח, במסגרת הצעדים שהבנק נקט כדי להתמודד עם משבר הקורונה והשלכותיו, שעיקרם המשך תוכנית רכישת איגרות חוב ממשלתיות במטבע מקומי בסך של כ-38.5 מיליארד ש"ח ומתן הלוואות לטווח ארוך למערכת הבנקאות לטובת העמדת אשראי לעסקים קטנים בסך של כ-20.4 מיליארד ש"ח.

הגידול האמור בנכסי הבנק בא לידי ביטוי בגידול מקביל בצד ההתחייבויות, ביתרות כלי הספיגה המוניטריים- פז"ק ומק"מ בסך של כ-137 מיליארד ש"ח, עקב הצורך לספוג את עודפי הנזילות שנוצרו בשווקים ברכישות האמורות.

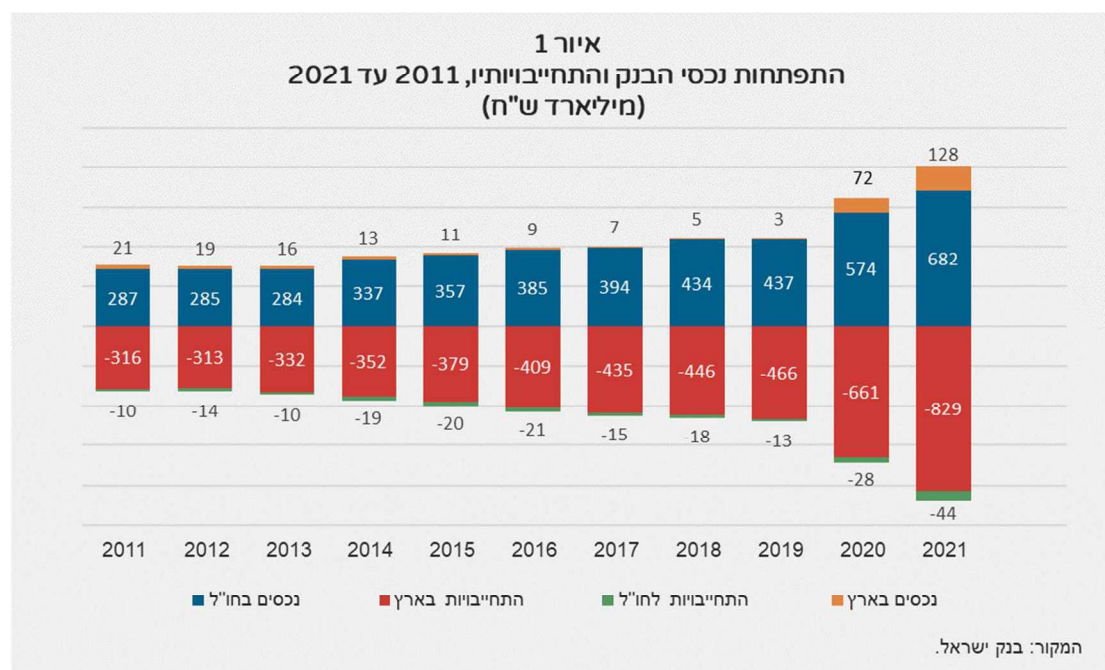
¹בהתאם לחוק בנק ישראל, סעיף 75, הדוחות הכספיים יערכו "על פי כללים חשבונאיים מקובלים בהתאמה לפעילות המיוחדת של בנק מרכזי".

² רווחים על נכסים שהבנק ממשיך להחזיק בהם כחלק מתיק הנכסים שלו.

³ סעיף 76 בחוק בנק ישראל קובע כי: "הרווח הנקי של הבנק לשנה שחלפה, כמוצג בדוח הכספי השנתי הרווח הנקי, לא יכלול רווחים שטרם מומשו על פי הדוח הכספי השנתי".

הרכב הנכסים וההתחייבויות בדוחות הכספיים של הבנק מאופיין בחוסר איזון מטבעי ניכר. רוב נכסי הבנק נקובים במטבע חוץ ואילו התחייבויותיו הן ברובן המכריע שקליות.

הגידול במאזן הבנק לאורך השנים (איור 1), שהושפע בעיקר מהגידול ביתרות מטבע החוץ, הגביר את חוסר האיזון המטבעי שקיים בו וממילא את תלותם של רווחי הבנק בהפרשי שער ואת מידת התנודתיות שלהם.

יתרות מטבע חוץ

יתרות מטבע החוץ גדלו השנה בכ-105.2 מיליארד ש"ח, לרמה של כ-662.4 מיליארד ש"ח שהם כ-213 מיליארד דולר (לוח 1).

עיקר הגידול ביתרות נובע מרכישות הדולרים שביצע הבנק במסגרת המדיניות המוניטרית, במטרה לתמוך בהשגת יעדי בנק ישראל ובהתאוששות המשק ממשבר הקורונה, בסך של כ-112.1 מיליארד ש"ח (כ-34.8 מיליארד דולר).

הקצאת זכויות משיכה מיוחדות של קרן המטבע הבין-לאומית הגדילו את היתרות בסך של כ-8.4 מיליארד ש"ח (כ-2.6 מיליארד דולר) וזאת כחלק מהקצאה של קרן המטבע לכל המדינות החברות בארגון בסך כולל של כ-650 מיליארד דולר במטרה להגדיל את הרזרבות בעולם, לקדם את היציבות של הכלכלה העולמית ולסייע למדינות החלשות יותר בעולם בהתמודדות עם ההשלכות הכלכליות של מגפת הקורונה.

העברות המגזר הפרטי והממשלה תרמו ליתרות סך של כ-5 מיליארד ש"ח.

לוח 1- תרומת המגזרים ליתרות מטבע החוץ

2020	2021	2020	2021	
מיליוני דולרים		מיליוני שקלים חדשים		
47,283	39,701	121,644	105,242	השינוי ביתרות מטבע החוץ
				בנק ישראל
21,238	34,797	72,136	112,143	רכישות
6,626	5,348	20,701	15,956	רווחים
(3,743)	(4,672)	(25,186)	(36,307)	הפרשי שער
8,197	2,628	78	8,456	אחר ¹
32,318	38,101	67,729	100,248	סה"כ בנק ישראל
14,634	(462)	52,195	(1,404)	הממשלה ²
331	2,062	1,720	6,398	המגזר הפרטי ³

¹ כולל הקצאת זכויות משיכה מיוחדות של קרן המטבע בסך של כ-8.4 מיליארד ש"ח, כ-2.6 מיליארד דולר וכן תשלומים ותקבולים של בנק ישראל במטבע חוץ.

² העברות של הממשלה והמוסדות הלאומיים מחו"ל.

³ כולל את תשלומי מס ההכנסה של המגזר במטבע חוץ.

הכנסות מיתרות מטבע החוץ והפרשי השער בגין

ההכנסות מיתרות מטבע החוץ ללא הפרשי השער הסתכמו השנה בכ-16 מיליארד ש"ח (שנת 2020 – כ-20.7 מיליארד ש"ח).

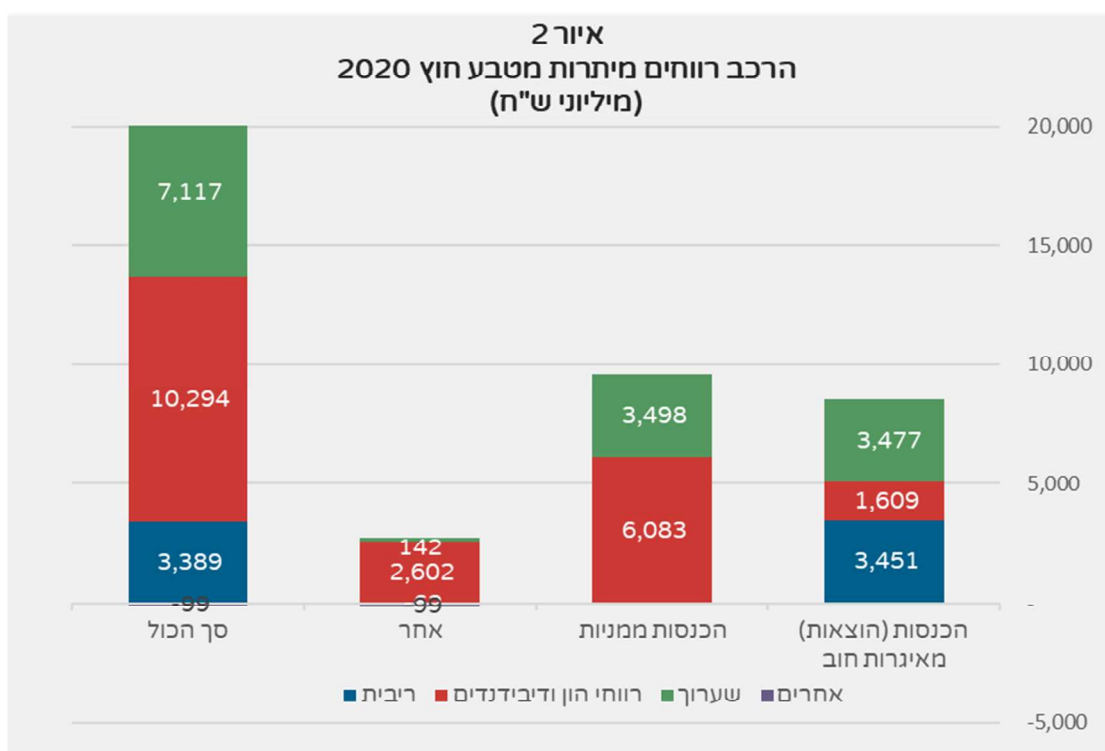
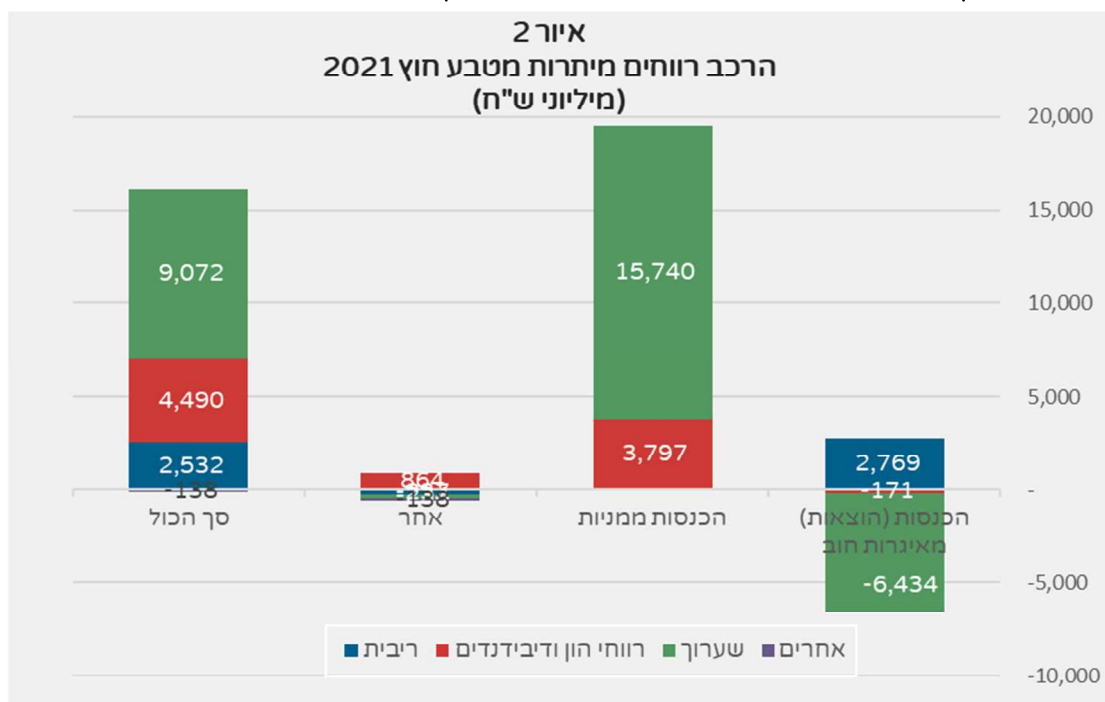
עיקר הרווחים נבעו מעליית ערכן של המניות השנה, בעיקר בשוק המניות בארה"ב, שבו היו העליות הגבוהות בין שוקי המניות שבהם משקיע בנק ישראל ושיעור ההשקעה בו הוא גבוה לעומת שווקים אחרים. העליות בשווקי המניות התרחשו על רקע השיפור המשמעותי ברווחיות של החברות בהשוואה לשנת 2020 ובשל העדר חלופות השקעה בשל התשואות הריאליות הנמוכות⁴.

עם הגידול ברמת היתרות עלה החלק היחסי שהבנק משקיע בנכסי סיכון. התשואה על נכסי סיכון צפויה להיות גבוהה בממוצע מזו של נכסים אחרים, פחות מסוכנים ומעלה את תוחלת התשואה על היתרות. שיעור ההשקעה במניות בסוף שנת 2021 עמד על 18% מיתק היתרות.

מנגד, שיעורן איגרות החוב היה שלילי השנה עקב עליית התשואות לקראת סוף השנה.

⁴ ראו פירוט בדיון וחשבון של הבנק על השקעת יתרות מטבע החוץ לשנת 2021, המתפרסם בנפרד.

באיוורים להלן מוצגים הרכב ההכנסות מיתרות מטבע החוץ בשנים 2020 ו-2021.

בשנת 2020 נבע חלק משמעותי מההכנסות ממימושים בתיקי המניות ובמידה פחותה באג"ח, כאשר בשני האפיקים נרשם בסוף השנה שיערוך חיובי.

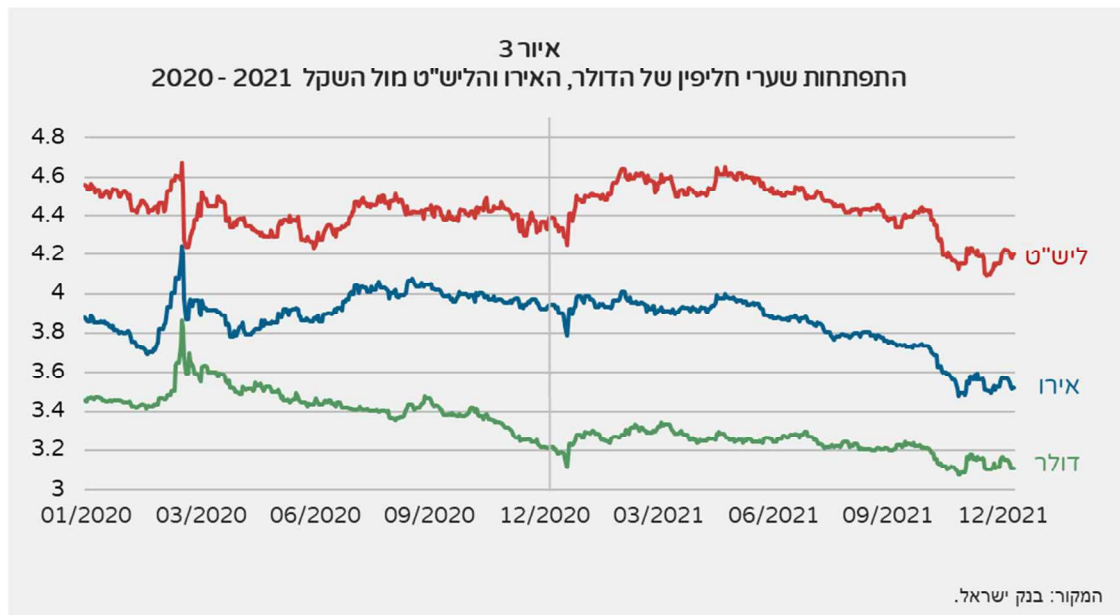
הוצאות הפרשי שער על היתרות

הדוחות הכספיים של הבנק מוצגים במטבע מקומי. לפיכך, כתוצאה מהשינויים בשערי החליפין של השקל מול המטבעות שבהם נקובות יתרות מטבע החוץ, עשויות להיגרם תנודות גדולות בשווי השקלי של היתרות.

הבנק לא מגדר את ההשפעה של שינויים אלה והתנודתיות בהן מתבטאת לפיכך ברווחי הבנק. עם זאת, עקב הגידול העקבי ביתרות מטבע החוץ של הבנק, רובן המכריע של הוצאות הפרשי שער אינו ממומש ושינוי מגמה בערכו של השקל למול המטבעות שבתיק היתרות עשוי לקזז לפיכך את השפעתו.

בשנת 2021 נרשמו הוצאות הפרשי שער על יתרות מטבע חוץ בסך של כ-36.3 מיליארד ש"ח. הוצאות אלה נוצרו עקב תיסוף ניכר בשער החליפין של השקל, בעיקר מול האירו ובמידה פחותה יותר מול הדולר. הוצאות אלה קיזזו את הרווחים על יתרות מטבע חוץ במונחי ש"ח והביאו לתשואה שלילית של כ-2.9% במונחי ש"ח.

(הוצאות הפרשי שער הסתכמו בשנת 2020 לסך של כ-25.2 מיליארד ש"ח בשל תיסוף של השקל, בעיקר מול הדולר) (איור 3).

נכסים בארץ

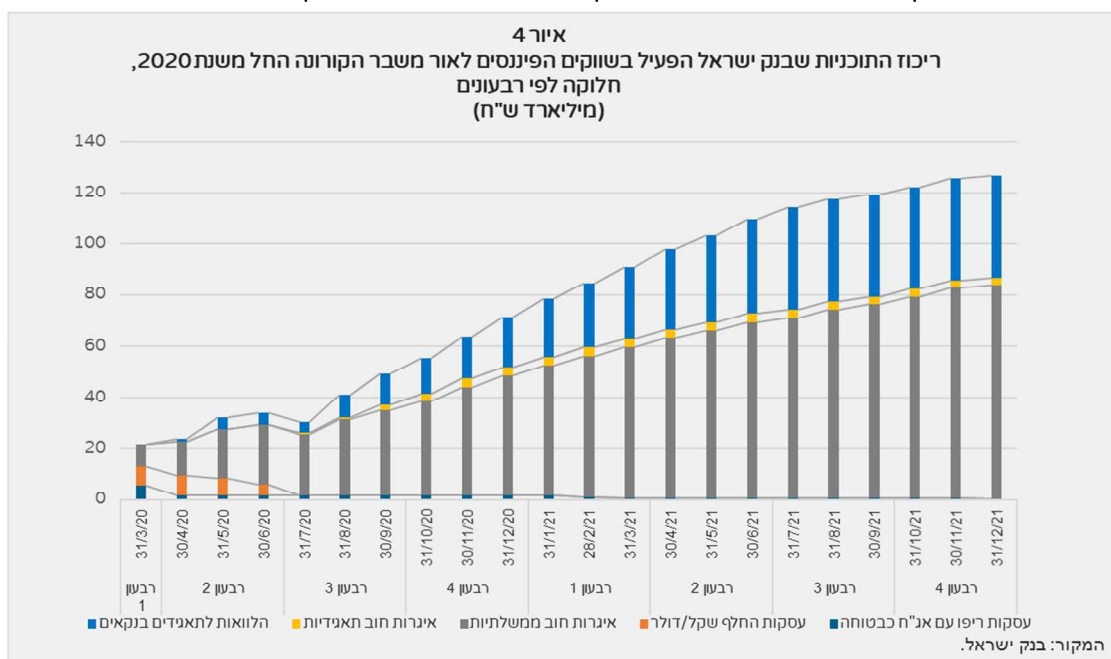
בעקבות המשבר הכלכלי שפרץ בשנת 2020 עקב התפשטות מגפת הקורונה, הפעיל בנק ישראל מספר תוכניות על מנת לטפל בקשיי נזילות שהתעוררו במערכת הפיננסית בעקבות המשבר, כדי להבטיח את תפקודם התקין של השווקים הפיננסים, להקל על תנאי האשראי במשק ולתמוך בפעילות הכלכלית וביציבות הפיננסית.

הבנק המשיך גם בשנת 2021 להפעיל חלק מהכלים לצורך השגת יעדי המדיניות המוניטרית, תמיכה בהתאוששות ויציאה מהמשבר: רכישת איגרות חוב ממשלתיות; הלוואות מוניטריות לטווחים ארוכים; וכן ביצוע עסקות מכר חוזר.

בנכסים אלה נרשם בשנת 2021 גידול של כ-55.3 מיליארד ש"ח, שעיקרו נובע (איור 4):

(1) מגידול של כ-36.6 מיליארד ש"ח ביתרת איגרות חוב ממשלתיות מקומיות כתוצאה מהמשך ביצוע תוכנית הרכישות שלהן בשנת 2021. הכנסות הריבית בגין הסתכמו ב-0.9 מיליארד ש"ח.

(2) מגידול של כ-20.4 מיליארד ש"ח ביתרת ההלוואות אשר ניתנו לתאגידים בנקאים במטרה להגדיל את היצע האשראי הבנקאי לעסקים קטנים וזעירים, כדי לסייע להם לצלוח את משבר הקורונה. הכנסות הריבית בגין הסתכמו בכ-21.6 מיליון ש"ח.

התחייבויות בארץ

את עיקר ההתחייבויות בארץ מהוות יתרות המק"מ והפז"ק.

יתרות המק"מ והפז"ק, המשמשות כלי ספיגה מוניטריים לספיגת עודפי נזילות בשוק, גדלו בשנת 2021 בכ-137 מיליארד ש"ח ליתרה של 589 מיליארד ש"ח. רכישות מטבע החוץ שביצע הבנק בשנת 2021 וכן הגידול בכלים בארץ שהבנק הפעיל בתגובה למשבר, הזרימו לשוק נזילות אשר הבנק ספג בכלים אלה.

למרות הגידול ביתרות אלה ירדו בשנת 2021 ההוצאות בגין בכ-81 מיליון ש"ח ל-453 מיליון ש"ח, בעיקר עקב ירידת תשואות המק"מ הממוצעות השנה.

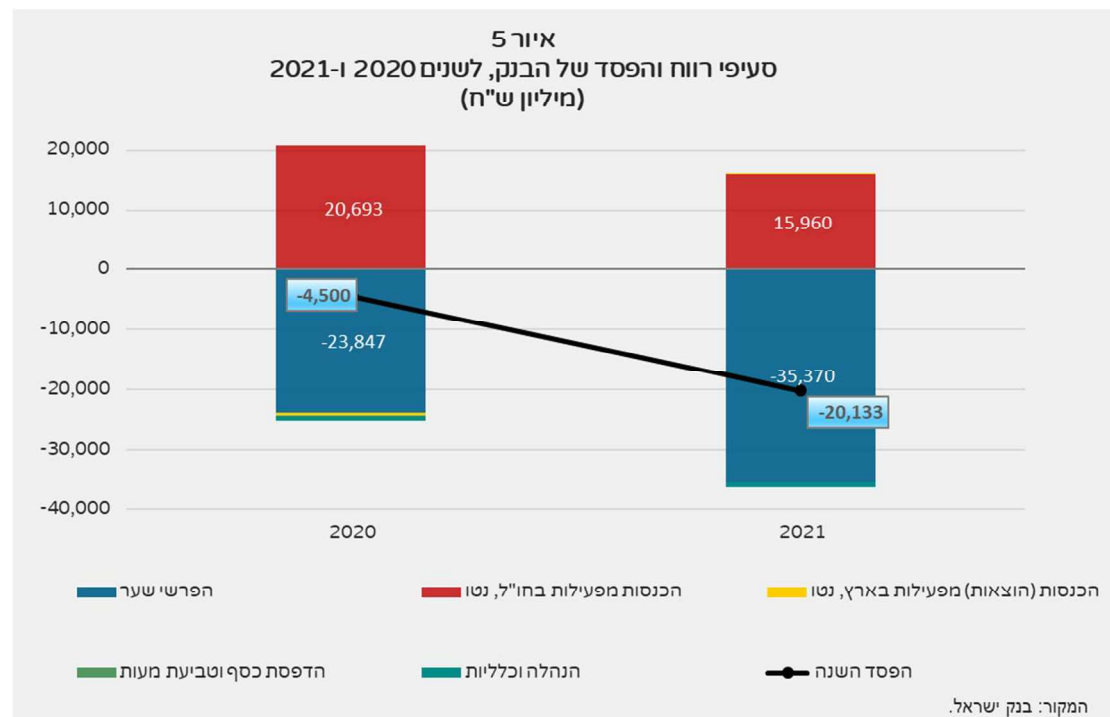
דוח רווח או הפסד

בשנת 2021 נרשם הפסד של כ-20.1 מיליארד ש"ח (שנת 2020 – הפסד של כ-4.5 מיליארד ש"ח).

ההכנסות מיתרות המט"ח ללא הפרשי השער הסתכמו השנה בכ-16 מיליארד ש"ח. רובן נבעו מרווחים בשל עליית שווי של המניות, שחלקן קוזז עם הפסדי שיערוך של אג"ח כתוצאה מעליית התשואות.

מנגד, הגורם העיקרי להפסד השנה במונחי ש"ח הן הוצאות הפרשי שער בסך של כ-35.4 מיליארד ש"ח, עקב תיסוף ניכר של השקל מול מטבעות האירו והדולר.

באיור 5 מוצגים הסעיפים המרכזיים בדוח רווח או הפסד של הבנק.

הון הבנק וקרנות השיערוך

הגירעון בהון הבנק ובקרנות השיערוך עמד בסוף שנת 2021 על כ-63.5 מיליארד ש"ח, לעומת כ-43 מיליארד ש"ח אשתקד.

יתרת ההפסד של הבנק לסוף השנה עמדה על כ-103.7 מיליארד ש"ח, לעומת 74.3 מיליארד ש"ח אשתקד. יתרה זו היא לאחר ההעברות לקרנות השיערוך.

לקרנות השיערוך מועברים סכומים בהתאם להוראות התקינה הבין-לאומית (IFRS), לדוגמה, שינויים בהפרשה האקטוארית של הבנק לזכויות עובדים הנובעים משינויים בהנחות האקטואריות וכן רווחים שטרם מומשו משיערוך נכסים לשווי הוגן הכלולים ברווח או הפסד של הבנק, אך אינם נכללים ב"רווח הנקי" המוגדר בחוק המשמש לקביעת הרווחים הראויים לחלוקה לממשלה. בעת המימוש של רווחים אלה בפועל, הם יועברו מחשבון השיערוך ויכללו ברווח הנקי לחלוקה.

בהתאם למסגרת החשבונאית הקודמת של הבנק, רווחים לא ממומשים אלה לא נכללו ברווח הנקי של הבנק, אלא נכללו בחשבונות השיערוך, כחלק מהתחייבויות הבנק. עם המעבר לתקינה הבינ"ל בשנת 2021, נכללות יתרות אלה ברווח השנתי ובהון של הבנק. יצוין שאין לשינוי חשבונאי זה השפעה על חישוב העברת הרווחים לממשלה בהתאם לחוק.

קרנות השיערוך מרווחים לא ממומשים גדלו מ-27.3 מיליארד ש"ח בשנת 2020 ל-36.2 מיליארד ש"ח בשנת 2021. עיקר הגידול בקרנות השיערוך נובע מרווחים לא ממומשים עקב עליית שווי של המניות, בקיזוז ירידה בערכן של איגרות החוב במטבע חוץ בסוף השנה עקב ירידת התשואות.